

Doc. dr. sc. Jasna Šimić

ČEPIN - OVČARA/TURSKO GROBLJE, DESET GODINA ISTRAŽIVANJA

Arheološki lokalitet *Ovčara*, ili kako ga okolni mještani uobičajeno nazivaju *Tursko groblje*, nalazi se desetak kilometara jugozapadno od Osijeka, na južnom izlazu iz osječkog prigradskog naselja Čepin, zapadno od ceste prema Đakovu. To je dobro vidljiv niski humak, izdužen smjerom sjeverozapad-jugoistok. Za nalazište se saznalo 60-ih godina 20. stoljeća kada su u Muzej Slavonije u Osijeku dospjeli prvi neolitički i srednjovjekovni predmeti, te ljudske kosti, što su se pojavljivali tijekom poljoprivrednih radova. Obradivan nije jedino sam vrh brijega zbog kamenja, što je ometalo oranje.

Čepin se već 1258. godine, pod nazivom *Kendchapa*, spominje u povijesnim izvorima kao posjed obitelji Korogy, jedne od najsnažnijih srednjovjekovnih feudalnih obitelji u Slavoniji. Tijekom 13. i 14. stoljeća, sve do 1469. godine, spominje se kao *Villa seu possessio Chapa*, a 1454. godine kao *Oppidum Chapa*. Josip Bösendorfer, u svojim *Crticama iz slavonske povijesti*, piše kako su temelji razorene crkve bili vidljivi još 1697. godine.¹

Tijekom godina u osječki Muzej dospjela je velika količina raznovrsnog prapovijesnog materijala, kojem je ustanovljena pripadnost srednjoj i kasnoneolitičkoj sopotskoj kulturi, te ulomaka srednjovjekovne keramike, građevinskog materijala i ljudskih kostiju.² Učestalost i obilje nalaza ponukali su stručnjake Muzeja Slavonije na prvo probno istraživanje u jesen 1997. godine.³ Za iskop je odabran vrh brežuljka, tj. jedino preostalo mjesto koje nije devastirano oranjem, a istražena površina obuhvaćala je oko 180 m².

¹ J. Bösendorfer, *Crtice iz slavonske povijesti s osobitim obzirom na prošlost županija: Križevačke, Virovitičke, Požeške, Cisdravske baranjske, Vukovarske i Srijemske*, te kraljevskog i slobodnog grada Osijeka u srednjem i novom vijeku, Osijek, 1910.

² J. Šimić, *Područje Čepina u prapovijesti*, u: 200 godina školstva u Čepinu, Čepin, 1988., str. 16.-17.

³ J. Šimić, *Čepin-Ovčara, Tursko groblje, istraživanje srednjovjekovne utvrde i groblja ranoga srednjeg vijeka pokraj Čepina, nedaleko od Osijeka*, *Obavijesti HAD* 3, Zagreb, 1997., str. 89.-91.

Prvo istraživanje rezultiralo je prvim velikim otkrićem. Riječ je o srednjovjekovnom groblju bjelobrdske kulture, čije postojanje do tada nisu indicirali raniji nalazi. Predmeti koji su ukazali na bjelobrdsko groblje bili su: dvije srebrne S-karičice i jedna nepravilna poliedarska perla od ametista, pronađeni među razbacanim ljudskim kostima, ostacima devastiranog groblja.

Ti su nalazi, donekle, pružili oslonac za djelomično atribuiranje i datiranje groblja. S-karičice se na nekropolama bjelobrdske kulture u međuriječju Drave, Save i Dunava pojavljuju do potkraj 11. stoljeća, odnosno do završetka stupnja Bijelo Brdo II. Poliedarske ametistne perle pojavljuju se kroz stupnjeve Bijelo Brdo I i Bijelo Brdo II, tj. također do potkraj 11. stoljeća.

Još je jedan značajan nalaz pomogao u datiranju kasnijeg horizonta groblja. Radi se o srebrnom novčiću ugarskog kralja Stjepana V., koji je vladao od 1275. do 1277. godine. Taj nalaz potkrjepljuje činjenicu da se tu nalazio spomenuti posjed obitelji Korogy, izgrađen u prvoj polovini 13. stoljeća, kao i obližnja kružna utvrda Korogyvar, podignuta najvjerojatnije u vezi s mongolskim provalama, također u vlasništvu Korogyja.

Probno je istraživanje na svijetlo dana iznijelo i dio rustikalno građevnog objekta, zidanoga opekom i grubo klesanim kamenom, s vrlo debelim i masivnim zidovima. Objekt je pravokutnog tlocrta, izdužen u smjeru sjeverozapad-jugoistok, s plitkom i širokom apsidom na sjeverozapadnoj strani.

Zidovi što su se nadovezivali na taj objekt pružali su se prema istoku i jugu, no u to vrijeme nije bilo moguće donijeti konačan zaključak o karakteru objekta, iako je svojim obilježjima ukazivao na crkvu.

Gotovo od same površine, posvuda su se u iskopu nalazile ispremijene i razlomljene ljudske kosti iz nekadašnjeg groblja, dijelom devastiranoga u novije vrijeme, kada je na tom položaju izgrađen salaš, a dijelom za Domovinskog rata, kada su na brežuljku iskopani rov i zemunica, što je uvelike doprinijelo devastaciji. Tek na dubini većoj od 1.5 m nailazilo se na cjelovitije i očuvanije kosture. Velik broj kostura nalazio se djelomično ispod zidova, što je pokazivalo veću starost dijela groblja u odnosu na građevinu. Među kostima nailazilo se na obilje neolitičkih predmeta, što je navelo na zaključak kako su srednjovjekovni grobovi razorili bar dio neolitičkog naselja koje se prvobitno nalazilo na istom položaju.

Tijekom slijedećih dviju kampanja, južno od objekta s apsidom, otkrivene su dvije paralelne, vrlo dugačke prostorije, pružene smjerom istok – zapad.⁴ U objema se nalazio velik broj grobova u nekoliko razina, no uglav-

⁴ J. Šimić, Nastavak istraživanja u Čepinu-Ovčara/Tursko groblje, Obavijesti HAD 3, Zagreb, 1999., str. 112.-115.

nom bez nalaza ili samo sa željeznim čavlima kojima su bili zakivani ljesovi.

Osobito je dugačka južna prostorija (više od 20 m), u kojoj je pronađeno više ulomaka kamene arhitektonske plastike, dijelovi profiliranih nadvratnih i nadprozornih lukova, konzola i poligonalnih stupova. Ti su nalazi naveli na zaključak kako se radi o crkvi, podignutoj nakon prvobitne, male crkve (objekt s apsidom).

Unutar crkve pronađen je jedan od najvrjednijih nalaza na čitavom lokalitetu, nadgrobni natpis, uklesan na dvjema kamenim pločama nejednake dužine. Veća ploča dugačka je oko 0.9 m, a manja oko 0.8 m. Tekst se nalazi na gornjoj polovici ploča u dva reda, od kojih svaki počinje na prvoj i nastavlja se na drugoj ploči. Donja polovica objiju ploča ispunjena je još neobjašnjenim urezanim likovima i znakovima, s tragovima crvene boje. Crveno je bio obojen i rub ploča, poput okvira sadržaja što se nalazi na njima.

Tekst je uklesan vrlo nemarno, latiničnim pismom i glasi:

*HIC SEPVLTA EST RELICTA (?) EGREGI
PETRI SANTI (?) NOMINE ELENA⁵*

Na temelju tipa slova natpis je datiran u 14. stoljeće. Očigledno je kako je unutar crkve bila pokopana neka uvažena stanovnica, imenom Elena, a kako su nadgrobne ploče dislocirane i pronađene udaljene jedna od druge, njena je grobnica najvjerojatnije uništena. Nadgrobne su ploče jedan od rijetkih, a samim time još vrjednijih srednjovjekovnih epigrafskih spomenika u istočnom dijelu Slavonije.

U jednome od grobova, otkrivenih unutar crkve, nalazio se srebrni novčić Marije (1385.-1395.), druge kćeri ugarskog kralja Ludovika I. i Elizabete, kćeri bosanskog bana Stjepana Kotromanića, a još jedan novčić, srebrni denar iz 1383. godine, pronađen je u crkvi.⁶

Nastavak istraživanja iduće, 2000-te godine⁷, imao je težište na istraživanju dviju, prethodne godine, pronađenih paralelnih prostorija, nazvanih P3 (sjeverna) i P4 (južna) crkva, unutar kojih je otkriven velik broj grobova, među kojima se ističe dječji grob u P3. To je bio grob relativno malog djeteta

⁵ Tekst su pročitali i datirali L. Prister, Hrvatski povijesni muzej u Zagrebu i M. Radić, voditelj Pododjela za arheologiju Seobe naroda i srednjeg vijeka u Muzeju Slavonije u Osijeku.

⁶ Sve novčiće pronađene na ovom lokalitetu pročitala je i datirala dr. sc. H. Goericke Lukić, voditeljica Numizmatičkog odjela u Muzeju Slavonije u Osijeku.

⁷ J. Šimić, Četvrti nastavak istraživanja u Čepinu-Ovčara/Tursko groblje, Obavijesti HAD 1, Zagreb, 2001., str. 48.-54.

i u to je vrijeme bio prvi potpuno sačuvan, intaktan grob s priložima pronađen u Čepinu/Ovčari. Gornji dio tijela bio je potpuno zelene boje od fine metalne srme kojom je bila protkana tkanina što je prekrivala dijete i čiji su obilni ostaci pronađeni na kosturu. Nađena je i brončana pojasna kopča, te mala jednostavna brončana karičica uz glavu.

Pronađena su čak četiri brončana novčića, iako nažalost ne u grobovima. To su dva srebrna denara Ladislava III. (1204.-1205.), jedan Sigismundov (1384.-1437.) srebrni denar kovan između 1430. i 1437. godine, te srebrni denar Johanna Zapolye (1526.-1540.), kovan 1529. godine.

Slijedećih triju godina⁸ paralelno su istraživani: površina ispred objekta s apsidom, gdje se najprije naišlo na neolitički kulturni sloj ispod najdonje razine srednjovjekovnih ukopa, te prostorije P2, P3 i P4. Svugdje su se i dalje pojavljivali srednjovjekovni grobovi, no i u P2 se došlo do netaknutog neolitičkog horizonta, a slično se mjestimice pojavljivalo i u P4⁹.

Iskop ispred apsidalnog objekta, nazvan PSJ, te u P2, unutar crkve, tj. objekta s apsidom, završen je 2003. godine, kada se na dubini od oko 4 metra došlo do dna kulturnog sloja. U tim je iskopima otkriven i istražen dio naselja sopotske kulture, srednjega i kasnog neolitika. Otkopano je nekoliko djelomice očuvanih kuća pravokutnog tlocrta, s dvjema razinama podova. To znači da je na mjestu starije kuće, srušene iz nekog razloga, podignut novi objekt. U blizini kuća nalazilo se i nekoliko otpadnih jama s vrlo velikom količinom arheoloških nalaza.

Duboko ukopana u zdravicu, od 2.90 do oko 5 metara dubine, nalazila se velika jama, približno kružnog tlocrta, stepeničastih stijenki, bogata raznovrsnim, a osobito keramičkim nalazima. Za nju je pretpostavljeno da je stambeni objekt iz najranijeg vremena zaposjedanja ovog položaja od strane sopotskog stanovništva. Pojedini se keramički primjerci, naime, razlikuju po svojim stilskim obilježjima od većine ostalog keramičkog materijala s tog lokaliteta i najvjerojatnije pripadaju starijim razvojnim stupnjevima sopotske kulture.

Prostorija P2, približno kvadratičnog tlocrta i površine oko 20 m², bila je tijekom kampanje 2001. godine potpuno ispunjena grobovima, od kojih su mnogi bili dobro očuvani. Ispod grobova nalazio se neolitički sloj s dijelom stambenog objekta i, po svemu sudeći, bunarom, promjera oko 0.5 m. Kopan je do 4.84 m dubine, jer je zbog malog promjera i podzemne vode

⁸ J. Šimić, Istraživanje u Čepinu-Ovčara/Tursko groblje u godini 2002. i 2003., Obavijesti HAD 2, Zagreb, 2004., 55.-61.; J. Šimić, Čepin-Ovčara/Tursko groblje, Hrvatski arheološki godišnjak 1/2004, Zagreb, 2005., str. 7.-8.

⁹ J. Šimić, Istraživanje prapovijesnog i srednjovjekovnog lokaliteta Čepin-Ovčara/ Tursko groblje u godini 2001., Obavijesti HAD 1, Zagreb, 2002., str. 46.-50.

daljnje iskopavanje postalo nemoguće. Bunar je sadržavao vrlo malo arheoloških nalaza.

U P3 i P4 i dalje je, uglavnom, istraživani horizont srednjovjekovnog groblja, pri čemu je istraženo oko 150, u većoj ili manjoj mjeri razorenih, grobova, pretežno bez ikakvih priloga. No ipak, u jednome od njih nalazio se srebrni denar Matije I. Korvina (1457.-1490.), kovan između 1489. i 1490. godine. Između grobova pronađen je i srebrni denar kralja Vladislava II. (1490.-1516.), kovan 1508. godine.

Većina malobrojnih srednjovjekovnih predmeta nalazila se u zemlji izvan grobova i najvjerojatnije je prvobitno činila sadržaj razorenih grobova. To su ponajviše brončane dvodijelne kopčice za odjeću, uske trakice od brončanog lima, brončane spiralice – dijelovi ogrlica ili ukrasa za glavu, mali privjesci, poneki brončani praporac, te jednostavni brončani i, rijetko, srebrni prsteni.

Tijekom kampanje 2003. godine završeno je istraživanje neolitičkog horizonta u prostorijama PSJ i P2 u sjevernom dijelu kompleksa, nakon čega su obje zatrpane. Istodobno je nastavljeno istraživanje srednjovjekovnih grobova u P4, u južnom dijelu lokaliteta. Tu je otkriven 91 grob, a nekoliko ih se nalazilo ispod temelja zidova koji se nisu smjeli potkopavati, pa su grobovi morali ostati neotkopani. Sudeći prema skromnim predmetima pronađenima u pojedinim grobovima, kao i izvan njih, ukopi pripadaju razvijenom srednjem vijeku, tj. razdoblju između 13. i 16. stoljeća, i ukopavani su u vrijeme nastajanja i razvijanja građevinskog kompleksa.

Tijekom posljednjih triju godina istraživanja, radilo se samo u prostorijama P3 i P4¹⁰. U P3 istraženo je zadnjih sedam srednjovjekovnih grobova, ukopanih u neolitički sloj, a nakon toga u toj se prostoriji istraživao isključivo horizont neolitičkog naselja.

Među grobovima svakako je potrebno spomenuti grob 1/04. To je dječji ukop, vjerojatno djevojčice, koji je sadržavao nakit za glavu sastavljen od vrlo tankih brončanih spiralice i velike količine sitnih staklenih perlica zelene i bijele boje. Po jedna skupina spiralice i perlica nalazila se s obje strane lubanje u visini sljepoočnica.

Većina ostalih grobova bila je ili bez ikakvih priloga, ili se sadržaj groba sastojao od malih brončanih dvodijelnih kopčica za odjeću. Najčešći su nalaz u grobovima željezni čavli kojima su zakivani drveni sanduci u kojima je pokapana većina umrlih.

U istoj je prostoriji te i slijedeće godine otkriveno pet neolitičkih kuća u dvjema razinama. Kako je posvuda moguće iskopavati samo unutar

¹⁰ J. Šimić, Čepin-Ovčara/Tursko groblje, Hrvatski arheološki godišnjak 2/2005, Zagreb, 2006., str. 9.-10.

prostorija, tj. prostora omeđenih zidovima, svi neolitički objekti istraženi su samo djelomično. Čini se da su svi istraženi neolitički objekti pravokutnog tlocrta i pruženi smjerom sjever-jug. O njihovoj veličini za sada još ne možemo govoriti.

Sve istražene kuće imaju podnicu debelu 15 – 20 cm, s nekoliko slojeva ilovače i drveta, najvjerojatnije radi izolacije od vlage. Takva struktura poda gotovo je identična onoj u kuća istodobne, i sopotskoj kulturi srodne, lengyelske kulture, u jugoistočnoj Mađarskoj.

U posljednjoj godini dosadašnjih istraživanja, 2006., završeno je iskopavanje neolitičkog horizonta u prostoriji P3, i ona je zatrpana, a nastavljeno je samo u, dvadesetak metara dugačkoj, južnoj P4¹¹. Otkopano je trinaest srednjovjekovnih grobova u zapadnom dijelu prostorije, gdje je njihova koncentracija izraženija. Grobovi su ukopavani u neolitički kulturni sloj, teško ga oštetivši pri tome. U istočnom dijelu prostorije više nije bilo grobova i nailazilo se na cjelovitije i u znatnijoj mjeri neoštećene neolitičke podnice.

U blizini jedne od njih otkriven je vrlo rijedak i vrijedan nalaz. Radi se o ostavi, tj. skupnom nalazu od 460 primjeraka nakita izrađenog od školjke *spondylus* (kopitnjak) i roščića (vrsta sredozemnog cjevaša). Nalaz se sastojao od velikog okruglog privjeska načinjenoga od cijele ljušture školjke, u kojemu se, kao u zdjelici, nalazilo petnaest okruglih i četvrtastih, pravokutnih i rombičnih pločastih privjesaka, jedan lučni privjesak, te više od četiri stotine sitnih cjevastih perlica načinjenih od roščića i cilindričnih perlica izrađenih od *spondylusa*.

Nedaleko od ove ostave pronađeno je još nekoliko nekoliko ulomaka narukvice i jedan okrugli pločasti privjesak.

Ulomci narukvica i privjesaka izrađenih od *spondylusa* pronalazeni su i ranije tijekom iskopavanja u Čepinu-Ovčari, kao i na nekim drugim, istodobnim nalazištima sopotske kulture, kao što je npr. Filipovica/Hermanov vinograd u Osijeku.¹² Relativna mnogobrojnost te vrste robe u neolitičkim naseljima svjedočanstvo je ekonomske moći njegovih žitelja, odnosno onog njihovog dijela koji je bio u mogućnosti nabaviti taj skupi uvozni proizvod.

Sredozemna jadransko-egejska školjka kopitnjak (*Spondylus Gaederoopus*) i predmeti izrađeni od nje, mahom nakit, cijenjena su luksuzna roba u mlađem europskom neolitiku i eneolitiku. Dolinama Vardara, Marice, Stru-

¹¹ J. Šimić, Čepin-Ovčara/Tursko groblje, Hrvatski arheološki godišnjak 3/2006, Zagreb, 2007.

¹² J. Šimić, Hermanov vinograd, arheološko nalazište mlađeg kamenog doba u Osijeku, Osijek, 2008., str. 18.

me, Neretve, Poa i drugih rijeka što se ulijevaju u Jadransko i Egejsko more, distribuirana je širom Europe. Do sada je poznato više od stotinu nalazišta na kojima se pojavljuje nakit načinjen od *spondylusa*, od kojih su mnoga stotinama, pa i preko tisuću kilometara udaljena od njegova ishodišta¹³.

Dosadašnje istraživanje, unatoč činjenici da još nije završena detaljna analiza pokretnih i nepokretnih arheoloških nalaza, pokazalo je da se na tom položaju prvobitno nalazilo naselje pripadnika sopotske kulture, što je u srednjem i kasnom neolitiku (cca 5. do druge polovine 4. tisućljeća) bila proširena čitavom sjeveroistočnom Hrvatskom, dopirući i daleko na zapad međuriječja Drave i Save.

Sudeći po svim nalazima, naselje u Čepinu jedan je od najvažnijih sopotskih lokaliteta u nas, na temelju čijih je nalaza moguće pratiti razvitak te kulture, vidljiv kako u oblicima keramičkog posuđa, tako i u tipovima nastambi koje su se mijenjale tijekom vremena.

U spomenutoj velikoj zemunici, iz najdonjih slojeva naselja, pronađeni su i najstariji keramički oblici, od kojih su pojedini primjerci tipološki povezani s kulturom linearne keramike ranoga neolitika. Kako je u razvijenoj sopotskoj kulturi uobičajena gradnja čvrstih nadzemnih kuća, otkriće zemunice navodi na zaključak da je takav tip nastambe korišten kratko vrijeme, odmah nakon nastanjivanja na tom položaju.

Osim vrlo brojnih nalaza keramičkog posuđa na čijim oblicima, kako je spomenuto, možemo pratiti razvojni tijek ove kulture, tijekom deset godina istraživanja prikupljeni su i mnogi drugi pokretni nalazi. Jedna od specifičnosti ovoga, kao i nekih drugih sopotskih naselja (npr. Klisa i Filipovica/Hermanov vinograd u Osijeku) mnoštvo je keramičkih kugla, za koje se s velikom vjerojatnošću drži da su upotrebljavane kao projektili za pračku kojom su se lovile manje životinje.

Zamjetna je i velika količina životinjskih kostiju, osobito kostiju krupnih biljojeda, naročito goveda, što svjedoči o ishrani bogatoj životinjskim proteinima, kao i o izdašnoj sirovinskoj bazi za izradu raznovrsnih koštanih i rožnatih izrađevina, potrebnih u svakodnevnom životu i za obavljanje pojedinih djelatnosti vezanih uz obradu kože, izradu tekstila, ukrašavanje posuđa itd. (npr. šila, igle, spatule, bodeži...). Ukoliko se u velikom postotku radi o domestificiranim govedima, što će biti poznato nakon osteološke analize, biti će to pokazatelj znatnog ekonomskog blagostanja što su ga uživali stanovnici ovog naselja, koje im je omogućavalo nabavu skupe uvozne robe i sirovina.

Uz spomenuti nakit od kopitnjaka, valja spomenuti i opsidijan, vrlo kvalitetan vulkanski kamen staklaste strukture, naročito cijenjen u vrijeme

¹³ J. Balen, Neolitik, u: Trgovina i razmjena u pretpovijesti, Zagreb, 2006., str. 25.-31.

neolitika. Ležišta opsidijana nalaze se na mjestima bivše vulkanske aktivnosti, a u Europi su najveća na Liparskim otocima, Sardiniji, egejskom otoku Melosu, te u Karpatskom gorju. Iz tih je područja ustaljenim trgovačkim putovima opsidijan distribuiran čitavim kontinentom¹⁴. Na našim južnopanonskim neolitičkim nalazištima pronađeni opsidijan, kako su pokazale analize, mahom potječe s Karpata.

Među pokretnim nalazima spomenimo niz različitih kamenih alatki: dljeta, sjekira, bradvi, te sitnu litiku, među kojom prepoznajemo nožiće, strugala, svrdla. Uočljiv je velik broj kamenih drobilica za zrnate namirnice, uobičajenih u okviru neolitičkih zemljoradničkih zajednica.

Nepokretni nam nalazi, pak, govore o načinu gradnje kuća, a kad bi se istraživanje privelo kraju i o njihovom obliku i rasporedu unutar naselja. Osobito je zanimljiva uslojena gradnja podova, gdje se ispod gornjeg, 10 – 15 cm debelog sloja nabijene i glatko zaravnate zemlje, nalazi sloj karboniziranog drveta, a ispod svega desetak centimetara debeo sloj nepropusne žute ilovače.

Zanimljiva je i neobična činjenica da nakon završetka sopotske kulture, tj. od kraja neolitika pa sve do ranog srednjeg vijeka i bjelobrdске kulture, taj položaj ostaje nezaposjednut. U 10. stoljeću na istom se mjestu razvija groblje čiji su ukopi uvelike devastirali sopotsko naselje. Stoga se raznovrsni neolitički predmeti pronalaze u grobovima i prostoru između njih na svim razinama.

Bjelobrdskom kulturom nazivamo kulturu slavenskog pučanstva koje je od 10. do 12. stoljeća obitavalo u jugoistočnoj Panoniji, s nizom do sada poznatih nalazišta u nas i susjednim mađarskim područjima.

Naselje kojemu je pripadala nekropola na Ovčari/Turskom groblju, prema nekim se indicijama najvjerojatnije nalazilo nešto južnije, na položaju s nazivom Gradište.

Najraniji horizont ukopavanja na groblju pripada, dakle, bjelobrdskoj kulturi. Tijekom 13. stoljeća, groblje više nije u uporabi i na istom mjestu otpočela je gradnja velikog kompleksa sa crkvom, možda i omanjim samostanom. U početku je to manja, rustikalno građena crkvice s apsidom, pri čijoj su gradnji upotrijebljeni kamen i opeke s obližnje antičke građevine. Ta je građevina otkrivena sretnim slučajem tijekom istraživanja 2004. godine, oko 90 m sjeverozapadno od iskopa na kojem se istraživalo.

Kasnije se gradi velika crkva, uredno zidana opekrom i sa znatno plićim temeljima, te okolne prostorije. Ta je izgradnja razorila veliki broj ranijih grobova, te dodatno oštetila neolitički sloj. Shodno tadašnjem običaju, u

¹⁴ J. Balen, oc., str. 32.

neposrednoj blizini crkve nastaje groblje, a mnogi uvaženi pojedinci pokapaju se i u samoj crkvi, naročito u njenom zapadnom dijelu. Kako je većina grobova, kako onih bjelobrdskih tako i kasnijih, bez priloga, nemoguće je odrediti koji od njih pripadaju kojem razdoblju.

Velik broj grobova razoren je tijekom vremena i na njihov položaj ukazuje samo nekoliko razbacanih kostiju. No unatoč tome, moguće je bilo ustanoviti da su pokojnici bili pokapani u smjeru istok-zapad, s glavom na zapadu. Od tog pravila samo su dva izuzetka, kada je pokojnik pokopan s glavom na istoku. Radi se o jednoj odrasloj osobi i jednom vrlo malom djetetu, pokopanome zajedno s odraslom muškom osobom. Koji je tomu razlog, za sada još ne znamo.

Ruke pokojnika su ili pružene uz tijelo ili prekrížene na zdjelici, rjeđe na prsima. Kako je ranije spomenuto, otkriveno je samo nekoliko grobova s bogatijim priložima. Među njima se, osim spomenutih, ističe ženski grob bjelobrdske kulture s dva para srebrnih S-karičica (nakit za glavu) i jednostavnim srebrnim prstenom, te srebrnim novčićem datiranim u 11. stoljeće.

Četnaest novčića pronađenih za istraživanja, od kojih je najstariji iz 11., a najmlađi iz prve polovine 16. stoljeća, daju vremenski okvir srednjovjekovnog horizonta nalazišta. Prema svemu sudeći, ubrzo nakon 1526. godine groblje se više ne koristi, a objekt biva napušten.

Antropološke analize obavljene u Zavodu za arheologiju HAZU u Zagrebu, rezultirale su vrlo neobičnim, pa čak i senzacionalnim otkrićima. No, o tome drugom prilikom na drugome mjestu.

Istraživanje lokaliteta Čepin-Ovčara/Tursko groblje, važnoga kako za poznavanje neolitika u Slavoniji i sjevernoj Hrvatskoj, tako osobito i za upoznavanje srednjega vijeka sjeveroistočne Hrvatske, razdoblja premalo istraženoga i poznatoga na tom području, nije završeno. Posljednja prostorija, istraživana 2006. godine, nije završena. U njenom zapadnom dijelu još se nalaze neistraženi grobovi, ispod kojih su, kao i u istočnom dijelu, ostaci neolitičkog naselja, također neistraženi u potpunosti. Čitav sjeverozapadni dio nalazišta nalazi se pod šikarom i tamo planirano iskopavanje nije još ni otpočelo.

Kontinuirano desetogodišnje financiranje ovoga iskopavanja od strane Ministarstva za kulturu, prestalo je bez pravoga razloga, unatoč obilju vrijednih otkrića, nalaza i novih spoznaja kojima je rezultiralo.

CEPIN-OVCARA/TURKISH CEMETERY, TEN YEARS OF RESEARCH

Summary

This paper is bringing the description of archaeological excavation and findings at the site Cepin-Ovcara/Turkish cemetery located 10 km southwest from Osijek. The site abounds with the middle and late neolithic and medieval subjects. It is known from 1960s. The first study began in 1997, and explored the top of the hill. The discovery was amazing. A medieval graveyard of Bjelobrdska culture was found, which was above the neolithic settlement. During the 13th century, the cemetery is no longer in use and at the same place the construction of a large complex with the church has began, perhaps also the building of a small monastery. Later large church has been built with the surrounding rooms. In the vicinity of the church was created the cemetery, and many honorable individuals were buried in the church, especially in its western part. Most of the graves, those of Bjelobrdska culture, as those from later times were without attachments, so it is impossible to determine their belonging to some historical period. The paper describes the further researchs conducted at the site Ovcara and associated objects that were found inside the graves: buckles, head ornaments, coins, buckles for clothing, beads, pendants, stone inscriptions, rings, etc. Since 1526th cemetery is no longer in use.

Research of the site Cepin-Ovcara/Turkish Cemetery is important for: understanding the neolithic in Slavonia and northern Croatia and especially for exploring the medieval period in north-east Croatia, period which is too little researched and known at that area. The last room was explored in 2006th and the study was not completed. The entire north-western part of the site is under the bushes and planned excavation on that part had not even begun. Continuous ten-year sponsoring of this excavation by the Ministry of Culture, ended with no real reason, despite the abundance of valuable discoveries and findings.

POVIJESNI ZBORNIK
godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe
br. 4, Osijek, 2009.

Nakladnik:

Odsjek za povijest – Filozofski fakultet Osijek
Udruga povjesničara Slavonije i Baranje

Za nakladnika:

Prof. dr. sc. Ivan Balta, predstojnik Odsjeka za povijest

Uredništvo:

Prof. dr. sc. Pavo Živković, Filozofski fakultet u Osijeku
Prof. dr. sc. Ivan Balta, Filozofski fakultet u Osijeku
Doc. dr. sc. Boško Marijan, Filozofski fakultet u Osijeku
Prof. dr. sc. Mithad Kozličić, Sveučilište u Zadru
Prof. dr. fra. Marko Karamatić, Franjevačka teologija Sarajevo
Prof. dr. sc. Azem Kožar, Filozofski fakultet u Tuzli
Prof. dr. sc. Márta Font, Bölcsészettudományi Kar Pécs
Prof. dr. sc. Marta Dobrotková, Filozofická fakulta v Trnave

Glavni i odgovorni urednik:

Prof. dr. sc. Pavo Živković

Tajnik uredništva:

Dr. sc. Zlatko Đukić

Lektor i korektor:

Valentina Zovko, prof.

Računalna obrada i prijelom:

Ivan Nećak

Prijevod sažetaka na engleski:

Valentina Zovko, prof.

Tisak:

Tiskara Soldo, Vukovar

Naklada: 300 primjeraka